

Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Praetor Szakkollégium

Tudományos Diákest

Tanulmánykötet VI.

Debrecen
2019

Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Praetor Szakkollégium

Főszerkesztő: Dr. Szűcs Lászlóné Dr. Siska Katalin

Lektorálta: Dr. Fézer Tamás

Szerkesztette: Talabos Dávidné Dr. Lukács Nikolett

Összeállította: Papp László J.

ISSN 2630-8738

© A szerzők, 2019

© DE-ÁJK Praetor Szakkollégium, 2019

© Debreceni Egyetem, 2019

Kiadja a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara

Technikai szerkesztő: Papp László J.

Fedélterv: Papp László J.

Cím betűtípus: Copyright © 2012, Natanael Gama, Font Name 'Cinzel'

Cím betűtípus: Copyright © 2010, Santiago Orozco, Font Name 'Josefin'

Nyomdai előállítás: Digital Sapiens Nyomdaipari és Szolgáltató Kft.

E-mail: info@digitalsapiens.hu

Felelős vezető: Varga Tibor

Minden jog fenntartva!

Printed in Hungary

Tartalomjegyzék

Ábrók Kamilla: Az egyenlő bánásmód elvének szabályozása a magyar jogban	11
Ábrók Kamilla – Bak Adrienn: Az Alkotmánybíróság hatáskörének korlátozása a közpénzügyi tárgyú törvények kapcsán	26
Balogh László: Alternatív vitarendezési módok jellemzői és alkalmazási lehetőségeik a munkajogban	34
Bodnár Beáta: Az állatok, mint jogalanyok – Rendelkezhetnek-e az állatok jogokkal?	47
Gál Krisztián: Az atipikus munkaviszonyok rövid áttekintése megjelenésüktől a hatályos magyar szabályozásukig	61
Gál Krisztián – Németh János – Poór Péter: Füzér és Balatongyörök község önkormányzati költségvetésének összehasonlító elemzése a helyi önkormányzatok bevételeinek tükrében	75
Joó László Ádám: A munkavállaló kárfelelősségének szabályozása az első és a második Munka Törvénykönyvében	95
Kiss Judit: A polgári jogi és a munkajogi kárfelelősség viszonya – tekintettel az ellenőrzési kör fogalmának bíróságok által történő meghatározására	112
Kovács Petra Réka: A szexuális abúzus következményei és a védelem szintjei	127
Sallai Balázs: Művelődéshez való jog = oktatáshoz való jog? Adalékok az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogához	138
Simon Alexa: A büntetőigény érvényesítésének kérdése, avagy a vádfunkció szeparációs nehézségei	152
Szabó László Máté: A nemzetközi választottbíráskodás története	164
Szabó Mercédesz Ibolya: A munkajog alapelvei és az általános elvárhatóság viszonya	174
Szentmiklósi Bernadett: A mérgezett fa gyümölcse elv eredete és megjelenése Magyarországon	186

Sallai Balázs: Művelődéshez való jog = oktatáshoz való jog? Adalékok az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogához

Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, II. évfolyam, jogász szak

Kulcsszavak: *Human rights, right to culture, right to education, European Convention on Human Rights, European Court of Human Rights*

Bevezetés

A fejlett civilizációk mind a múltban, mind napjainkban igyekeztek és igyekeznek kultúrájukat megőrizni, átadni és terjeszteni. Ezen folyamatos igény (vagy kötelezettség) beteljesítését segítette a mindenkori normarendszer is. Felmerül azonban a kérdés, mikortól? Bár már korábban is találhatunk bizonyos előképeket, de a művelődéshez és/vagy oktatáshoz való jog alapjogként a XIX. században, emberi jogként azonban csak a XX. században jelent meg.

A jelen írás célja a jogterületek közös és eltérő pontjainak vizsgálata az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB) esetjogán keresztül, különös tekintettel két újabb ügyre (Horváth és Kiss kontra Magyarország, Lautsi és mások kontra Olaszország), illetve az ezek megértéséhez szükséges régebbi „precedensekre”. Válaszra vár továbbá azon kérdés is, hogy lehetséges-e ezen két kifejezés szinonim fogalmakként való használata az Emberi Jogok Európai Egyezménye fordítását illetően.

1. A művelődéshez való jog tartalma

A művelődéshez való jog az alapvető (avagy az emberi) jogok között is talán az egyik legkomplexebb megközelítést igénylő jog, s e tulajdonságát figyelembe véve nehéz egységes módon definiálni. Ezért ez a legeredményesebben talán akkor tehető meg, ha megpróbáljuk sorra venni mindazon életbeli megnyilvánulásokat, melyek vélhetően e körbe tartoznak. Ily módon alkotta meg Koi Gyula a következő fogalmat: „A művelődéshez való jog számos heterogén elemet foglal magában. Legfőképpen a kulturális életben való részvétel; a tudományos fejlődés eredményeinek megismeréséhez való jog; valamint az irodalmi és művészeti alkotások jogi védelme képezi a művelődéshez való jog részét. Ezen túlmenően a tanítás (oktatás) szabadsága, valamint a tanulás szabadsága mellett a fogalom része az oktatási

intézmények létrehozásának joga is.”¹ Ezen tartalmi sajátosságok azonban nem egyik napról a másikra, hanem viszonylag hosszú periódus során integrálódtak a címben megjelölt gyűjtőfogalomba. E folyamatot – a tartalmi rövideg kedvéért – csupán nagy vonalakban érdemes áttekinteni.

Az ókori fejlett civilizációk közül talán a legkiemelkedőbbként a görög említhető meg. Korán felismerték a tanítás és a művelődés elérhetővé tételének jelentőségét, gondoljunk csak a nyilvános színi előadások rendszerére, ahol az állam megtérítette azon polgárok napi kieső keresetét, akik az előadásokon vettek részt. Ezen túlmenően itt találkozunk először a nyilvános oktatás ad hoc rendszerével, s ennek művelőivel, például a szofistákkal, *Szókratész*sal vagy híres tanítványával, *Platón*nal, aki később megalapította iskoláját, az Akadémiát.² (Érdekességgént érdemes megemlíteni *Platón* oktatással kapcsolatos, igen kidolgozott és egyenlőség elvű oktatási rendszerére *Politeia* című munkájában).³ A középkorban köztudomású, hogy az írni - olvasni tudás, s így az oktatás is a klérus monopóliumának tekinthető.

E tendenciát csak a felvilágosodás törte meg, amelynek hangsúlyos részét jelentette az oktatás és a tudományok (egyháztól) független művelését, amely egyrészt lehetőséget jelentett a gondolkodó elmék számára (hisz az új tudományos eredményekért és tézisekért az egyház már nem üldözhette őket oly kíméletlenül), másrészt – s ez a politika- és jogtudományra igaz – köteleességet is eredményezett, mivel az évszázadokig fennálló, vallás-centrikus világnézetek hirtelen elavulttá váltak, s nem tudtak a szekuláris államok kialakulásának kérdéseire választ adni. Ezt nevezi *Pierre Manet* teologiko - politikai problémának.⁴ Ennek kapcsán kezdtek el kibontakozni azon mai világnézeteink alapjául szolgáló irányzatok, amelyek végső soron a plurális társadalmakat eredményezték. A polgárosodás XVIII – XIX. századi folyamatában egyre több nemzet alkotmánya ismeri el a művelődéshez való jogot (pl. az 1795. évi francia, az 1831. évi belga vagy az 1849. évi Német Birodalom alkotmánya, illetve az 1848. évi XIX. törvénycikk⁵), vagy ennek legalábbis valamely töredékét. E mozzanatnak nem kisebb jelentősége van, mint az, hogy így e jogterület (egyelőre az oktatáshoz való jog, mint részterület) bekerült az alapjogi katalógusokba, ezzel már jogi minőséget nyerve.

¹ KOI Gyula. *A művelődéshez való jog*. In: LAMM Vanda (szerk.), *Emberi jogi enciklopédia*, HVG-ORAC, Budapest, 2018, 509.

² HÁRSING László, *A filozófiai gondolkodás Thalészról Gadamerig*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 1999, 40.

³ Erről bővebben lásd: HÁRSING i. m. 45- 46.

⁴ A témáról lásd: BÓDIG Mátyás (szerk.) – GYÖRFI Tamás (szerk.), *Államelmélet – A mérsékelt állam eszméje és elemei I*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2003, 118- 122.

⁵ SÁRI János – SOMODY Bernadette, *Alapjogok. Alkotmánytan II*. Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 291- 292.

A XX. században – különösen annak második felében, köszönhetően a második generációs jogok és a jóléti állam koncepció megjelenésének – a nemzetek alkotmányos (értsd: alkotmányjogi védelemben részesített) joggá tették a művelődéshez való jogot, s annak tartalmát is bővíteni kezdték. (Tehát a művelődéshez való jog a Vasak – féle terminológiában második generációs vagy szociális emberi jog).⁶ Ezzel párhuzamosan zajlott a nemzetközi jogi kodifikációs folyamat az emberi jogok terén, mely szintén érintette a művelődéshez való jogot, s az egyszersmind emberi jogi értékelést is nyert.

Az ENSZ Alapokmányának 1. cikke már előírta a kultúrához való jog nemzetközi jellegét, s a művelődéshez való jog elsődlegesen ezt foglalja magában (szűk értelmezés), a további gyakorlat mégsem ezt tükrözte.⁷ Az 1948-as Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata például e jogot két részre bontja: a 26. cikk szól az oktatáshoz, a 27. cikk pedig a művészeti – és tudományos élet szabadságához való jogot deklarálja. Hasonló megoldást találhatunk a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában is: az oktatáshoz való jogot a 13. és 14. cikkben, a művészeti – és tudományos élet szabadságát a 15. cikkben szabályozza. A regionális egyezmények közül kiemelendő az Európai Unió Alapjogi Chartája, mely szintén követi e kettős tagozódást (13. és 14. cikk), illetve az Emberi Jogok Európai Egyezményének (a továbbiakban: Egyezmény) I. Kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikke (a továbbiakban: I. Kieg. jk. 2. cikk), amely – igaz szűkszavúan – szól az oktatáshoz való jogról, de a művészeti vagy a tudományos életre vonatkozó szokásos generálklauzulákat azonban nem említi meg.

Arról, hogy ez tekinthető-e hibának a később tárgyalandó fejezetek kapcsán kerül részletesebb kifejtésre. Mindezek előtt azonban röviden bemutatásra kerül a művelődéshez való jog alapjogként való szabályozása a volt és az új magyar alapszabályokban.

2. A művelődéshez való jog, mint alapjog magyar szabályozása

A régi Alkotmány ide vonatkozó részeinek vizsgálata (összevetve a fentebb említett közjogi dokumentumok hivatkozott cikkeivel) rávilágít arra, hogy az akkori internacionális és globális trendeknek e normák is megfeleltek, hiszen tartalmazták többek között az ingyenes és kötelező alapfokú, valamint a képesség – alapú hozzáféréssel biztosított közép – és felsőfokú oktatást, a

⁶ TAKÁCS Péter, *Emberi jogok*. In: SZABÓ Miklós (szerk.), *Jogbölcseleti előadások*, Bibo Kiadó, Miskolc, 1998, 226-227.

⁷ Kóí Gyula mutat rá, hogy a tágabb értelmezés eleme az oktatáshoz, valamint a művészeti és tudományos élet szabadságához való jog. KOI, i. m. 509.

szülők tanintézmény - választási jogát (és ez irányú kötelezettségét), a tanszabadság, a szabad művészeti és tudományos élet sérthetetlenségét.⁸ A szabályozást számos jelentős Alkotmánybírósági határozat értelmezte, így segítve azok valós érvényesíthetőségét. Ilyen volt például a 4/1993. (II. 12.) AB határozat, mely az oktatáshoz való jog és a vallásszabadság viszonyát értelmezte, vagy a tudományos tevékenységre gyakorolt állami ráhatás korlátairól szóló 41/2005. (X. 27.) AB határozat, a műtárgyak bírálatáról szóló 24/1996. (VI. 25.) AB határozat, illetőleg számos, a felsőoktatással foglalkozó dokumentum, így a 35/1995. (VI. 2.), 79/1995. (XII. 21.), 28/2005. (VII. 14.) AB határozatok.⁹

Az Alaptörvény az Alkotmányhoz képest már egy más fordulatot használ. Az Alkotmány így fogalmazott: „A Magyar Köztársaság tiszteletben tartja és támogatja a tudományos és művészi élet szabadságát, a tanszabadságot és a tanítás szabadságát.”¹⁰ Ehhez képest az Alaptörvényben ez áll: „Magyarország biztosítja a tudományos kutatás és művészeti alkotás szabadságát, továbbá – a lehető legmagasabb szintű tudás megszerzése érdekében – a tanulás, valamint törvényben meghatározott keretek között a tanítás szabadságát.”¹⁰ A „törvényben meghatározott keretek között” fordulat mindenképp aggályos, hiszen már alkotmányos szinten deklarálja: ez a jog korlátozható. (Ez persze néhány alapjog kivételével mindről elmondható, ugyanakkor nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a totalitárius rendszerekben milyen eseményekhez és veszteségekhez vezetett az állam durva beavatkozása a művészeti életbe.)

A régi alapszabály szövegéből az új szinte szó szerint vette át a következőt: „Tudományos igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, tudományos kutatások értékelésére kizárólag a tudomány művelői jogosultak.”¹² Itt a helyzet pont ellenkező: az államot teljesen kizárja a versengő tudományos eredmények helytállóságának eldöntéséből. Valószínűsíthető, hogy ezt az Alkotmány a szocialista éra tapasztalatai miatt kívánta nevesíteni (akkoriban az állam a tanítás, a művelődés, a tudományok terén korlátozta ezt az alapjogot),¹¹ s a rendelkezés fontosságát mutatja, hogy 2011-ben a jogalkotó átvette. Ezután – teljesen új elemként – az Alaptörvény szól a Magyar Tudományos, illetve a Magyar Művészeti Akadémiáról, valamint a felsőoktatási intézményekről.¹⁴

⁸ V.ö.: 1989. évi XXXI. törvény 70/F. §, 70/J. §, 70/G. §, 67. § (2) bek.

⁹ Ezekről bővebben lásd: SÁRI – SOMODY, i. m. 298-305.

¹⁰ 1989. évi XXXI. törvény 70/G. §.

¹⁰ Alaptörvény X. cikk (1) bek.

¹² Alaptörvény X. cikk (2) bek.

¹¹ HUMANA, Charles, *World Human Rights Guide*, Facts on File, New York, 1986, 119. 4. pont.

¹⁴ Alaptörvény X. cikk (3) bek.

A XI. cikk az oktatáshoz való jogról szól. Megfogalmazásában igen, tartalmában nem igazán tér el a régi Alkotmánytól. Rendelkezik az alap – és középfokú oktatásról, a felsőoktatásról¹² és annak anyagi támogatásáról,¹³ s keretjogszabályi jelleggel mondja ki:

„Minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez.”¹⁷

Összességében e sajátos tartalmú jogról elmondható, hogy bár szociális jog, mégis alapjogi szabályozásából az tűnik ki, hogy nem csupán pozitív, hanem negatív jellegű is:¹⁴ előbbi, mert az állam köteles kiépíteni és fenntartani olyan intézményhálózatot, mely lehetővé teszi e jog gyakorlását (pl. múzeumok, könyvtárak, levéltárak), utóbbi, mert a tudományos és művészeti eredmények megítélésében az állam alig, de szigorúbb értelmezés szerint egyáltalán nem foglalhat állást, hiszen ez nem csupán a művelődéshez való jogot csorbítaná, hanem a modern demokratikus rendszerek centrumában álló, azok léteéhez szükséges értéket is, ami nem más, mint a pluralizmus.

3. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye I. Kiegészítő jegyzőkönyvének 2. cikke

A múlt század elején komoly tudományos vita tárgyát képezte, hogy a nemzetközi jog egyáltalán jognak tekinthető-e. Horváth Barna ezt írta 1937-ben: „A nemzetközi jog hiányai abban foglalhatók össze, hogy sem nemzetközi jogalkotás, sem nemzetközi végrehajtás, sem pedig végül a nemzetközi bíráskodás nincsen távolról sem annyira megszervezve, mint az állami.”¹⁵ Az idézetből kiviláglik, hogy a nemzetközi normák bírósági úton való érvényesítése csak kivételes helyzetekre korlátozódik.

A század második felében azonban megváltozott a helyzet. Az emberi jogok védelmének előtérbe kerülése számottevően növelte az internacionális fórumok létrehozásának lehetőségét. Ennek mérföldköve az 1950-ben Rómában aláírt, a címben nevezett Egyezmény és annak kiegészítései. Az ebben foglaltak védelme és biztosítása céljából pedig létrejött az Európa Tanács egyik szerve, az Emberi Jogok Európai Bírósága, amely a részes államokkal szemben már relatíve hatékony érdekvédelmi mechanizmust képes fenntartani. (A Nemzetközi Bíróság egyik bírāja, *Hersch Lauterpacht* például a nemzetközi jog szerepét és célját a hatékony emberi jogi védelem megteremtésében látta körvonalazódni. A kontinensen ez a tendencia – az

¹² Alaptörvény XI. cikk (2) bek.

¹³ Alaptörvény XI. cikk (3) bek.

¹⁷ Alaptörvény XI. cikk (1) bek.

¹⁴ SZIGETI Péter (szerk.) – TAKÁCS Péter (szerk.), *A jogállamiság jogelmélete*, Napvilág Kiadó, Budapest, 1998, 226–227.

¹⁵ HORVÁTH Barna, *A jogelmélet vázlata*, Attraktor, Máriabesnyő – Gödöllő, 2004, 181.

EJEB működésének köszönhetően – élen járt és jár). Az Egyezmény aláírását követően nem sokkal, 1952-ben, újabb szabályokkal egészítették ki azt. Az I. Kiegészítő jegyzőkönyv egy sor jogot emelt be védelmi körébe, még hozzá eredményesen.¹⁶

A 2. cikk eredetileg a „*Right to Education*” címet viseli. Ezt szokás – szó szerinti értelemben – oktatáshoz való jognak fordítani, de van, aki a művelődéshez való jog magyarítást preferálja,¹⁷ míg másnál a kultúrához való jog kifejezéssel találkozhatunk.¹⁸ A továbbiakban látni fogjuk, hogy a kettő között jelentős különbség húzódik meg. Előljáróban meg kell jegyeznem, hogy a Bíróság gyakorlatát tekintve a szűkebb értelmezést tekintti irányadónak, ám a tágabb értelemben vett értékeket is védi.

4. Az oktatáshoz való jog az EJEB esetjogában

„Az oktatáshoz való jog mint emberi jog azt jelenti, hogy jogilag az oktatáshoz való jog minden megkülönböztetés nélkül biztosított. [...] Az oktatáshoz való jog a művelődéshez való jog egyik eszközjogaként, de önálló jogként is értelmezhető.”¹⁹ Elsődlegesen az utóbbi, önálló koncepciót juttatta érvényre a Bíróság eddigi gyakorlatában. A szöveg ítélkezési gyakorlatban kialakult értelmezését illetően a következő mögöttes elemeket érdemes kiemelni: oktatási intézményekhez való hozzáférés, a megfelelő minőségű és nemzetiségi nyelvű oktatáshoz való jogosultság, valamint a sikeresen elvégzett tanulmányok hivatalos elismeréséhez való jog.²⁰

Az első, valóban precedens értékű döntés a *Belgian Linguistics* ügy²¹ volt. A tényállás nem szorult hosszas kifejtésre: a flamand kisebbség számára biztosított volt az anyanyelvi oktatás, míg a vallonok számára nem. Az ítélet szerint Belgium megsértette a 14. cikket és az I. Kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikkét.²² Ez tehát az első kisebbségi oktatással kapcsolatos jogvita, melyet az új évezredben sok, szintén nagy fontosságú döntés követett.

A *D. H.* és mások Csehország elleni ügyben²³ a roma szegregáció és az oktatás viszonyát vizsgálta az EJEB. A kérelmezők azt sérelmezték, hogy nem biztosították számukra az oktatásban való részvétel egyenlőségét és őket speciális (tkp. kiegészítő) iskolákban helyezték el, ahol a roma gyerekek igen felülreprezentáltak voltak. Miután a cseh alkotmánybíróság és a

¹⁶ Minden tagállam aláírta és – Svájc és Monaco kivételével – ki is hirdette.

¹⁷ Így fordította például Polt Péter.

¹⁸ KARDOS Gábor, *A kultúrához való jog védelme a nemzetközi jogban*, Fundamentum 2002/2. 29.

¹⁹ SZAMEL Katalin, *Oktatáshoz való jog*. In: LAMM Vanda (szerk.), *Emberi jogi enciklopédia*, HVG-ORAC, Budapest, 2018, 574.

²⁰ SZEMESI Sándor, *Introduction to the case-law of the European Court of Human Rights*. Debrecen, 2015, 97.

²¹ *Belgian Linguistics* judgment of 23 July 1968, Series A No. 6.

²² A továbbiakban: I. 2. cikk

²³ *D. H. and Others v. Czech Republic* [GC] judgment of 13 November 2007, No. 57325/00.

Kamara is elutasította kérelmüket, az eset a Nagykamara elé került. Bár az államnak sikerült bizonyítania, hogy ezen intézményeket nem a romák, hanem a tanulási nehézségekkel küzdő gyermekek számára hozták létre (és az eljárás alatt egyébként fel is számolták azokat), a legfőbb fellebbviteli fórum mégis megállapította a 14. cikk és az I. Kieg. jk. 2. cikk megsértését. Az indokolásban kifejtette, hogy a képességmérő tesztek, melyek alapján a tanulókat speciális oktatási intézménybe küldték, nem vették figyelembe a kisebbségek esetleges, a többségtől eltérő tulajdonságait, illetve nem volt kellően biztosítva az egyéni mérlegelés, például a környezetet vagy a személyiség egyéb releváns jegyeit illetően.²⁴

Ehhez igen hasonló a *Horváth és Kiss Magyarország elleni ügy*.²⁵ Mindkét kérelmezőnél szellemi fogyatékossgot állapítottak meg egy komplex teszt segítségével, s mindkettőjüket speciális oktatási intézménybe helyezték át. (Sőt egyikőjük esetén a tesztet a hatóság nem is kívánta elvégezni, hanem először megpróbálta rávenni a szülőket, hogy „írják alá a papírokat” és így nem kell elvégezni a vizsgálatokat, illetve utólag nem volt tisztázható az sem, hogy a szülőket megfelelően tájékoztatták – e jogaikat illetően).²⁶ A teszteket és a szóban forgó intézményekben tanuló romák arányát illetően felmerültek azon aggályok, amelyek már a *D. H.* és mások Csehország elleni ügyben is – ezeket lásd fentebb –, ám a fő problémát az jelentette, hogy az Emberi Erőforrások Minisztériuma 86 IQ pont alatt minősített valakit értelmi fogyatékosnak, szemben a WHO által meghatározott és a legtöbb országban használt 70 IQ pontos határral.²⁷ A két kérelmező ugyanis 70 pont felett, de 86 pont alatt teljesített. Említést érdemlő tény továbbá, hogy az ítéletben megtalálható *expressis verbis* a diszkrimináció fogalma: „[...] a diszkrimináció relevánsan hasonló helyzetű személyekkel szemben objektív és alapos indok nélkül alkalmazott, eltérő bánásmódot jelent.”²⁸ A testület mindezekre tekintettel egyhangúan megállapította a 14. cikk és az I. Kieg. jk. 2. cikk Magyarország általi megsértését.²⁹

A Bíróság Görögországot is marasztalta már el hasonló okok miatt. A *Sampanis-* ügyben³⁰ a roma gyerekek gettóiskolákba történő elkülönítése szintén az Egyezménybe ütköző állami cselekvésnek minősült.³¹

²⁴ GRÁD András – WELLER Mónika, *A strasbourgi emberi jogi bírósághoz forduló kérelmek gyűjteménye*, HVG-ORAC, Budapest, 2011, 674 – 675.

²⁵ Horváth and Kiss v. Hungary judgment of 29 January 2013, No. 11146/11.

²⁶ Ítélet 19. pont.

²⁷ Ítélet 18. és 93. pont.

²⁸ Ítélet 101. pont.

²⁹ Ítélet 129. pont.

³⁰ Sampanis v. Greece judgment of 5 June 2008, No. 32526/05.

³¹ GRAD-WELLER: i. m. 676-677.

A teljesség igénye végett meg kell említeni az *Orsus* és mások Horvátország elleni ügyet.³² A kérelmezők itt szintén roma származású diákok voltak, akiket arra való tekintettel, hogy nem ismerik megfelelően a horvát nyelvet, speciális osztályokba különítették el. A Bíróság azonban az érdemi vizsgálat után úgy találta, hogy sem a 14. cikk, sem pedig az I. Kieg. jk. 2. cikke nem sérült, mivel az oktatás színvonala nem volt alacsonyabb a horvát nyelvű osztályokénál.³³

Az itt felsorolt esetekben az oktatáshoz, illetve annak bizonyos minőségéhez való jogosultságokat vizsgált a testület. Kis túlzással elmondható, hogy a testületnek az oktatáshoz való jogot formális megközelítésben kellett kezelnie, s bár történtek utalások annak minőségére is, mégis e formális jelleg dominált. A következőkben már az oktatáshoz való jog tisztán tartalmi jellegű ügyei kerülnek – ha nem is a teljesség igényével – tárgyalásra. Ezen ítéletek közös jellemzője, hogy a Bíróság a nevelés tartalmi milyenségét vizsgálta a szülők rendelkezési jogainak és az állam legitim (vagy épp csak annak látszó) normáinak ütköztetése kapcsán.

A téma meghatározó fontosságú, mondhatni precedens értékű ügye a *Kjeldsen, Madsen, Peterson kontra Dánia ügy*.³⁴ A dán törvényhozás – svéd mintát követve –³⁵ jogszabályt alkotott oly tartalommal, hogy az iskolákban eddig fakultatív tárgyként oktatott szexuális nevelés a jogszabály hatálya lépésétől kötelezően oktatandó tananyagnak fog minősülni, melyet a közoktatási program kidolgozása során más tantárgyak részeként fognak a tantervbe beépíteni. A kérelmezők kifogásolták ezt, szerintük ugyanis a törvényes képviselőnek van joga arra, hogy a gyermeket felvilágosítsa. Továbbá aggályosnak vélték az esetleges, oktatási intézmények általi indoktrinálás³⁶ lehetőségét is. A szexuális nevelés mint nem alternatív tantárgy ezért – szerintük – sérti az I. kieg. jk. 2. cikk és az Egyezmény 8. cikkeket. Az EJEB azonban másként vélekedett: „A dán törvényhozásnak nem az a célja, hogy egy meghatározott szexuális viselkedést ajánljon. [...] [és] nem korlátozza a szülők³⁷ azon jogát, hogy felvilágosítsák gyermekeiket és tanácsokat adjanak nekik.”³⁸ Ezek alapján nem került megállapításra az I. Kieg. jk. 2. cikk sérelme. E véleményt a stabil többség osztotta; a szavazati arány 6:1 volt.

³² Orsus and Others v. Croatia judgment of 17 July 2008, No. 15766/03.

³³ GRÁD – WELLER, i. m. 541.

³⁴ Kjeldsen, Busk Madsen and Peterson v. Denmark judgment of 7 December 1976, Series A No. 23.

³⁵ GRÁD – WELLER, i. m. 542.

³⁶ Indoktrináció alatt az EJEB joggyakorlatában leginkább valamilyen ideológia, vallás, eszme, világnézet stb. alapján való, annak megfelelő tanítást kell érteni, amely sérti az objektivitás követelményét. (Tehát például egy egyházi oktatási intézmény esetében ez nem értelmezhető, ugyanis itt nem előfeltétel az objektivitás, hiszen amennyiben valaki gyermekének ezen képzését választja, eleve tisztában van azzal, hogy egy adott világnézet fog érvényesülni a tanítás során. Egy állami fenntartású oktatási intézmény esetén azonban már jelentkezhet problémaként a magyarázott fogalom).

³⁷ Megjegyzés: A törvényes képviselő kategóriát azért használtam az előzőekben, mert pontosabban és tágabban határozza meg azon alanyok körét, akik azt gyakorolni jogosultak.

³⁸ Ítélet 1168. pont In: BERGER, Vincent, *Az Emberi Jogok Európai bíróságának gyakorlata*, HVG-ORAC, Budapest, 1999, 523.

Egészen más lett a kimenetele a *Folgerö* és mások kontra Norvégia³⁹ esetnek. A történeti tényállás dióhéjban: a jogvita kirobbanását szintén egy oktatási reform okozta, mely a kereszténység és az életfilozófiák tantárgyat egy tantárggyá olvasztotta össze.⁴⁰ Az állam célja ezzel az volt, hogy ne ossza meg a különböző világnézetben nevelt gyermekek csoportjait. Ezen kívül lehetőség volt bizonyos órákról való távolmaradásra, ez volt hivatott biztosítani a törvényes képviselők jogait. A kérelmezők azonban kifogásolták e procedura bonyolultságát, szociológiai értelmű destruktív hatásait a gyermek – közösség, ill. a gyermek – tanár szintjén, valamint azt, hogy a tananyag több, mint felét a keresztény értékrend teszi ki.⁴¹ A Nagykamara ezt utóbbit illetően kiemelte, hogy a történelmi sajátosságok miatt ez nem gond, ám az, hogy a kérdéses tananyagrészek minőségileg különböznek a többitől, már megalapozza az I. Kieg. jk. 2. cikk sérelmét. Az i-re végül az tette fel a pontot, amikor kiderült, hogy a törvény miniszteri indokolása szerint az intézkedés a keresztény értékrend erősítését szolgálja.⁴² A Bíróság ennek megfelelően megállapította az állam felelősségét, amiért nem biztosította az objektív és pluralista oktatást, ezzel megsértve a kérdéses cikket.

E probléma nem csupán a keresztény – keresztény kultúrkörben jelent meg. A *Zengin* kontra Törökország⁴³ ügyben két alevi hitű kérelmező fordult a Bírósághoz, mivel gyermeküknek az oktatási intézmény nem biztosította sem az objektív és plurális nevelést a vallásoktatással kapcsolatban, sem az alternatív lehetőségeket ennek kiváltására. A török vallásoktatás ugyanis túlságosan iszlám-centrikus, és nem fordít kellő hangsúlyt más hitkultúrák megismertetésére, illetőleg teljesen ignorálja az ország kisebbségeinek vallási meggyőződéseit.⁴⁴ Az ítélet alapján ez sérti az oktatáshoz való jogot.

(Ez az eset jól példázza, hogy a Bíróság mérlegelési jogkörén és a felek bizonyítási módszerei milyen kilengéseket mutathatnak a joggyakorlatban, ugyanis ezen ítélet megszületése előtt 10 évvel a híres görögországi jehova ügyben⁴⁵ a Bíróság megállapította, hogy amennyiben az objektív és plurális oktatás nem teljes mértékben biztosított, az a világnézeti semlegességet „nem érinti lényegesen”,⁴⁶ így nem állapítható meg a jogsérelem).

Az EJEH-hez érkezett már panasz azzal kapcsolatosan is, hogy a német oktatási törvény nem ad felmentési lehetőséget a szekuláris etika oktatása alól, ami a kérelmezők szerint sérti

törvényes képviselői jogaikat.⁴⁷ A kérelem az elfogadhatatlan (*inadmissible*) kategóriába került, mivel az EJEH elfogadta a Szövetségi Alkotmánybíróság már kifejtett érveit a mellett, hogy az állam nem sértette meg az objektív és pluralista oktatás elvét, amikor nem biztosított az etika mint filozófiai diszciplína alól felmentési lehetőséget.

Végezetül a Bíróság eddigi ítélkezési gyakorlatának egyik meghatározó jelentőségű ügye a *Lautsi* és mások kontra Olaszország- ügy.⁴⁸ A kérelmezők a tárgyalt cikk megsértését látták abban, hogy az olasz állami iskolák tantermeinek falára feszületet kell kifüggeszteni, ez a gyakorlat ugyanis – álláspontjuk szerint – magában hordozza az indoktrinálás veszélyét. A Kamara egyhangúan úgy ítélte meg, hogy a sérelmezett rendelkezések (egy 1924-es és egy 1928-as rendelet) és azok alkalmazása valóban az egyezménybe ütközik, mivel egy állam köteles tartózkodni minden olyan gyakorlattól, amely valamilyen meggyőződést közvetít az adott helyzetben alárendelt, kiszolgáltatott vagy bármilyen módon befolyásolható egyének felé.⁴⁹ Az ügy teljes fordulata a Nagykamara ítéletével következett be, ugyanis 15:2 arányban úgy határozott, az I. Kieg. jk. 2. cikk sérelme nem állapítható meg. Érvei között kifejtette, hogy a feszület csupán passzív szimbólum⁵⁰ és nem bizonyítható, hogy a tanulók kialakulóban lévő személyiségére valamilyen hatást gyakorol.⁵¹ Továbbá a vallásos jelképek az európai közös kultúra alappillérei és mint e tradíció manifesztumaként elhelyezésük az osztályterekben indokolt.⁵² A hagyományörzés módjának megválasztása ráadásul az államok saját szabályozási körébe tartozik bizonyos nemzetközi standardok betartásával.⁵³

³⁹ *Folgerö and Others v. Norway* [GC] judgement of 29 June 2007, No. 15472/02.

⁴⁰ GRÁD-WELLER, i. m. 542-543.

⁴¹ GRÁD-WELLER, i. m. 543.

⁴² U. o.

⁴³ *Hasan and Eylem Zengin v. Turkey* judgment of 9 October 2007, No. 1448/04.

⁴⁴ GRÁD-WELLER, i. m. 543-544.

⁴⁵ *Efstatiou and Valsamis v. Greece* judgment of 18 December 1996, Reports 1996-VI.

⁴⁶ GRÁD-WELLER, i. m. 542.

⁴⁷ *Appel-Ingang v. Germany* decision of 20 October 2009, No. 45216/07.

⁴⁸ *Lautsi and Others v. Italy* judgment of 18 March 2011, No. 30814/06.

⁴⁹ Ítélet 31. pont.

⁵⁰ Ítélet 72. pont.

⁵¹ Ítélet 66. pont.

⁵² Ítélet 67. pont.

⁵³ POLGÁRI Eszter, *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának legutóbbi döntéseiből*, Fundamentum, 2001/1. 98.

5. A művelődéshez való jog egyéb elemei az EJEB gyakorlatában

Az előzőekben bemutatásra kerültek az oktatáshoz való joghoz kapcsolódó legfontosabb esetek. A Bíróság azonban a művelődéshez való jog más elemeit illetően is értelmezte már ezen emberi jogot. Itt a szerzői jog körébe tartozó alkotások védelme kiemelendő, melyeket az Egyezmény 10. cikkének keretében illet meg védelem. A tudományos élet szabadságával kapcsolatos döntést direkt formában nem találunk, ellenben a művészet szabadságának kérdésével már nemegyszer foglalkozott az EJEB. Ennek keretében született már ítélet pornográfia ítélt könyvek, festmények, filmek ügyeiben, a valóságot állítólagosan torzító, illetve történelemhamisító művekkel kapcsolatosan, illetve kurd származású költőt, vagy éppen társadalomtudóst elmarasztaló, 10. cikkkel összeférhetetlen állami fellépés miatt.⁵⁴

A terjedelmi kötöttségekre való tekintettel anélkül, hogy ezen ügyek egyenként kerülnének ismertetésre, általánosságban elmondható, hogy az ítélkezési gyakorlat – egyébként indokolt módon – tág mérlegelési jogkört biztosít az államoknak, s csak kivételes esetben marasztalja el azokat, például akkor, ha egy költőt – felforgató versei miatt – szabadságvesztés büntetésre ítélnék.⁵⁵ Több esetben nem is a művészeti szabadság megsértése miatt született marasztaló döntés, hanem egyéb olyan állami magatartással összefüggésben, mely sérti az egyezményt, például elhúzódozó jogorvoslati eljárás⁵⁶ vagy túl szigorú pénzbüntetés kiszabása miatt.⁵⁷

Összegzés

A teljesség igénye nélkül fentebb ismertetett esetjogi döntések tartalmi vizsgálata alapján – véleményem szerint – az a kép rajzolódik ki, hogy a művelődéshez való jog tartalmát képező normákat az Emberi Jogok Európai Bírósága tevékenysége körében védi (például a 10. cikk körében),⁵⁸ ám az I. Kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikkéhez csupán a szűk értelemben vett oktatáshoz való jog védelme járul. Ezért tartja e sorok írója helytelennek azon gyakorlatot, amely a *Right to Education* kifejezést művelődéshez való jogként fordítja. Az egyezménynek ugyanis nem képezi részét expressis verbis a művelődéshez való jog, ám – ahogyan arra már

több ízben történt utalás – nem szabad elfelejteni, hogy annak bizonyos alkotórészeit az EJEB implicit módon az egyezmény védelmi körébe vonta.

Abstract

Right to culture equal right to education?

Notes about the case – law of the European Court of Human Rights

Advanced civilizations have tried and are trying to preserve, transfer and extension their culture both in the past and in the present. The law system also contributed to the fulfilment of this continuous demand (or obligation). But the question is that when? Although we can find some previews before, but the right to culture and / or education was a fundamental right in the 19th century but as human right it appeared only in the 20th century.

This essay is trying to examine the common and different points of these areas of law through the case-law of the European Court of Human Rights, in particular two new cases (*Horváth and Kiss v. Hungary*, *Lautsi and Others v. Italy*) and the older cases needed to understand them. Hereinafter refreedom the question is that it is possible to use these two terms as synonyms for the translation of the European Convention on Human Right or not?

Besides that, this writing contains the short history of evolution of right to culture and / or the right to education and the regulation of this right(s) in the Hungarian constitutional law and in the international law. Moreover, the substance of this right(s) also explained with particular attention that what the states obliged to provide to the citizens according to the Court in Strasbourg.

⁵⁴ Ezekről részletesebben: GRÁD-WELLER, i. m. 570-573.

⁵⁵ *Karatas v. Turkey* judgment of 8 July 1999, No. 23168/94.

⁵⁶ *Association Ekin v. France* judgment of 17 July 2001, No. 39288/98.

⁵⁷ *Tolstoy Miloslavsky v. United Kingdom* judgment of 13 July 1995, Series A No. 316-B.

⁵⁸ Ezen jogterület egyébként is összekapcsolódik más jogokkal, v. ö.: KARDOS Gábor, i. m. 29.

Irodalomjegyzék

- BERGER, Vincent, *Az Emberi Jogok Európai bíróságának gyakorlata*, HVG-ORAC, Budapest, 1999.
- BÓDIG Mátyás (szerk.) – GYÖRFI Tamás (szerk.), *Államelmélet – A mérsékelt állam eszméje és elemei I.* Bíbor Kiadó, Miskolc, 2003.
- GRÁD András – WELLER Mónika, *A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve*, HVG-ORAC, Budapest, 2011.
- HÁRSING László, *A filozófiai gondolkodás Thalészról Gadamerig*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 1999.
- HORVÁTH Barna, *A jogelmélet vázlata*, Attraktor, Máriabesnyő – Gödöllő, 2004.
- HUMANA, Charles, *World Human Rights Guide*, Facts on File, New York, 1986.
- KARDOS Gábor, *A kultúrához való jog védelme a nemzetközi jogban*, Fundamentum 2002/2. szám
- KOI Gyula, *A művelődéshez való jog*. In: LAMM Vanda (szerk.), *Emberi jogi enciklopédia*, HVG-ORAC, Budapest, 2018.
- POLGÁRI Eszter, *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának legutóbbi döntéseiből*, Fundamentum, 2001/1. szám
- SÁRI János – SOMODY Bernadette, *Alapjogok. Alkotmánytan II.* Osiris Kiadó, Budapest, 2008.
- SZAMEL Katalin, *Oktatáshoz való jog*. In: LAMM Vanda (szerk.), *Emberi jogi enciklopédia*, HVG-ORAC, Budapest, 2018.

SZEMESI Sándor, *Introduction to the case-law of the European Court of Human Rights*. Debrecen, 2015.

SZIGETI Péter (szerk.) – TAKÁCS Péter (szerk.), *A jogállamiság jogelmélete*, Napvilág Kiadó, Budapest, 1998.

TAKÁCS Péter, *Emberi jogok*. In: SZABÓ Miklós (szerk.), *Jogbölcseleti előadások*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 1998.